

*І. С. Загатнюк, Л. А. Бербека,
студенти II курсу
Науковий керівник: М. В. Філіпчук,
кандидат філологічних наук, доцент,
Буковинський державний фінансово-економічний університет*

МОВНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ В СИТУАЦІЇ БІЛІНГВІЗМУ: ПОНЯТТЯ МОВНОЇ СТІЙКОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

В умовах глобалізації та асиміляції культур надзвичайно важливим є зберегти національні особливості та історичну неповторність кожної нації. Оскільки мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості, зберегти її є найважливішим завданням для кожного з нас. Саме тому проблема взаємодії української мови з іншими мовами та мовної поведінки особистості в ситуації білінгвізму, мовної стійкості є настільки важливою на сьогоднішній день.

Дана проблема завжди була досить актуальною. Дослідженням даної проблеми займалися О.Потебня, Є.Верещагіна, Ю.Жлуктенко, С.Семчинський, Л.Масенко, Л.Щерба та багато інших мовознавців, лінгвістів, істориків. У пострадянському мовознавстві перші дослідження відповідної проблеми належать членові-кореспонденту НАН України Орестові Ткаченку [7].

Жодна нація та її мова, культура не можуть існувати ізольовано від решти світу. Культури різних народів перебувають в безперервній взаємодії, постійно змінюють і доповнюють одна одну. В процесі історичного розвитку часто деякі культури, а разом із ними і мови, зникають з лиця Землі. З часом вони асимілюються та перетворюються в одну загальну глобальну культуру, в якій зникають індивідуальність та неповторність кожної із первинних культур. У випадку сліпого наслідування глобалізації та науково-технічного прогресу є ризик, що таке поняття, як національна культура, національна мова зникне. Зокрема, якщо говорити про українську мову, то в процесі історичного розвитку вона зазнала величезного впливу з боку країн, до складу яких входила.

Отже, на процес формування мовної особистості впливають як індивідуальні особливості мовця, так і зовнішні умови. В українських реаліях найбільш потужним чинником, який визначає мовну особистість, є білінгвізм [8]. Поняття «білінгвізм» походить від латинського слова «*bilingua*», що означає подвійна мова. Дане поняття вказує на те, що людина чи група людей володіє певними навичками у користуванні та, власне, використовує у повсякденному житті дві мови. Білінгвізм буває національний та індивідуальний. Найбільшою небезпечною ситуацією білінгвізму є поширення як в розмовному, так і в інших стилях мовлення особливої форми злиття елементів двох чи більше мов, тобто суржикі. В Україні найпоширенішою формою прояву білінгвізму є вживання поряд з українською мовою російської мови, що є цілком закономірно, адже більшість дорослого населення народилося та отримувало освіту в період, коли Україна входила до складу СРСР. Разом з тим, каменем спотикання в цій ситуації є те, що хоча і сучасна українська система освіти намагається привити любов до

української літературної мови у молоді, але не маючи підтримки з боку сім'ї, сучасна молодь надає перевагу суржику, тобто явищу, яке виникло в результаті еволюції білінгвізму. Говорячи про згубні наслідки білінгвізму для державної мови, необхідно зазначити, що функціонування двох мов у суспільстві може викликати поглинання, знищення однією мовою іншої. Це видно на прикладі Білорусі. 14 травня 1995 р. там було проведено референдум, на який винесли мовне питання у такому формулюванні: «Чи погоджуєтесь ви з наданням російській мові рівного статусу з білоруською?» 53,9% від загальної кількості виборців проголосували «за», і в Білорусі російську мову було оголошено другою державною. Дуже швидко після цього узаконена «рівність» двох мов призвела до майже повного витіснення білоруської мови з усіх сфер суспільного життя. Навіть в освітній галузі, де в перші роки незалежності відбулись відчутні зрушення, у 1995/1996 навчальному році кількість першокласників, що навчались білоруською мовою, яка в 1994/1995 році становила 7%, знизилася до 38% [4, с. 109]. Тобто, мовна стійкість білоруського народу була недостатньою, що призвело до перетворення білоруської мови на одну з вимираючих мов ХХІ століття. Дана проблема стосується і української мови. В Україні є багато двомовних регіонів, що вже не раз ставило перед державою вибір між введенням чи не введенням другої державної мови. Як наслідок, поширюється таке негативне явище, як мовна дискримінація. Зокрема, як показало проведене в столиці України – Києві, опитування громадян, саме представникам російських одномовців властиві прояви агресивності щодо носіїв української мови, що свідчить про незахищеність державної мови у своїй власній країні. На запитання: «Чи доводилось Вам стикатися із проявами дискримінації в Києві за мовною ознакою?», – 39 із 42 експертів відповіли ствердно. Більшість з опитуваних говорили про нетерпимість саме до української мови. 88 % відповідей фахівців засвідчили, що вони ніколи не стикалися з дискримінацією російськомовних громадян [3, с. 107]. Все це свідчить про те, що на даний момент розвиток білінгвізму є причиною подальшого підриву статусу української мови як єдиної законодавчо визначеної державної мови.

Сучасний етап розвитку суспільства, зокрема українського, характеризується політичною нестабільністю, невизначеністю своєї позиції як щодо економічних, так і щодо культурних питань. Необхідно згадати Закон України «Про засади державної мовної політики», який вводить в українське законодавче поле поняття регіональної мови, що був прийнятий Верховною Радою і 8 серпня 2012 підписаний Президентом України та внаслідок певних політичних процесів та масової невдоволеності народу, був скасований 23 лютого 2014 року [9]. Даний закон дозволяв надавати іноземним мовам статусу регіональних, тобто популяризував білінгвізм. Така політика могла призвести до очевидних наслідків, а саме занепаду української мови та можливої відмови від української як єдиної державної мови. Все це говорить про низький рівень мовної стійкості українців, що загрожує українській мові зникненням. Так, за розвідкою Тетяни Бурди (1999), 83,2% молодих українців Києва при звертанні до них українською також відповідають українською. Але при звертанні до них російською мовою 90,6% респондентів-українців переходить на російську [1, с. 18]. У той же час, росіян в Україні характеризує висока мовна стійкість: вони пере-

важно відповідають російською і коли до них звертаються російською (98,2%), і у відповідь на звертання українською (95,3%) [6, с. 17]. Із всього цього можна сказати, що становище української мови в сучасному суспільстві досить хитке, а отже, необхідно вжити ряд заходів задля укріплення та популяризації української мови серед українського населення та підвищення його мовної стійкості.

За словами Ткаченка О. Б., мовну стійкість живлять чотири головних джерела, що становлять доконечні умови його національного спілкування: національна традиція (вона ж історична пам'ять); національна свідомість та солідарність, що мають становити взаємопов'язану нерозривну пару; національна культура, духовна й матеріальна; національний світ і співробітництво з іншими народами, що живуть на території відповідного народу [6, с. 15].

В Україні показовим результатом мовних взаємовпливів став суржик як ознака поверхових знань української та російської мов. Як показують результати соціолінгвістичного моніторингу, суржилом спілкуються з ровесниками 27 % студентів, російською мовою – 34%; українською – 38% [2, с. 17]. Така ситуація пояснюється недостатньою грамотністю й освітою, низькою культурою мовлення, впливом довколишніх мов, повільно зростаючим соціальним престижем української мови, неоднаковим використанням рідної мови в різних частинах України.

Незаперечним і вагомим засобом, що впливає на мовну стійкість молодого покоління, є зростання престижу мови, тобто її авторитет у міжнаціональному та міжнародному спілкуванні. Він залежить від багатьох чинників, домінуючими серед яких є авторитет України у світовому просторі, державний статус мови, її інформативність.

Єдиним правильним рішенням щодо підвищення мовної стійкості є поширення вживання української мови у всіх сферах діяльності, а не лише під час професійного спілкування чи офіційних зустрічах. Перехід на українську мову спілкування у повсякденному житті не може бути примусовим – це має бути особисте рішення окремого громадянина, глибоко усвідомлене ним самим. На жаль, непокоїть той факт, що спілкування українською мовою відбувається в основному з батьками, родичами, у процесі навчання – з викладачами, але у стосунках з ровесниками сучасна молодь спілкується переважно російською мовою та суржилом. У культурі усного спілкування молодих людей вкорінюється знижений стиль мовлення, розвивається ненормативна лексика. Таким чином молодь втрачає не тільки мовне, національне, а й людське обличчя. Тому збереження мовної стійкості у сучасному молодіжному комунікативному просторі дуже важливе [2, с. 33].

Значний вплив на мовну стійкість здійснюють держава, в особі політиків та державних службовців різних сфер діяльності, а також засоби масової інформації. Важливим чинником підвищення престижності української мови є мова політичних діячів. Кожен політик, державний службовець, представник влади повинен досконало володіти українською мовою, мовними нормами та вміло їх використовувати в процесі спілкування як офіційному, так і неофіційному.

Наступним чинником, який здійснює вагомий вплив на авторитет української мови є формування національно свідомої еліти. Як зазначає О.Ткаченко, «знання національної традиції, своєї історії сприяє розвитку національної

свідомості, основним носієм якої є національна інтелігенція. Проте, доки ця свідомість зосереджена тільки в ній, не стала набутком усього народу, не пов'язана із своїм зовнішнім практичним дійовим виявом, національною солідарністю, національна свідомість мало що важить» [6, с. 16]. Молодь повинна прагнути не тільки до інтелектуального розвитку, але й мовної стійкості, бути національно свідомою частиною суспільства.

Варто зазначити, що великий вплив на формування національної мовної свідомості у молоді здійснюють засоби масової інформації. Тому працівники цієї сфери (журналісти, ведучі телепрограм тощо) повинні усвідомлювати відповідальність за потужний вплив на формування мовної особистості, на виховання молодого покоління. Таке переконання мав і І.Огієнко, який зазначав: «Особа, що не знає добре своєї соборної літературної мови та своїх рідномовних обов'язків, не може бути робітником пера» [5, с.24]. Навіть молодь, вихована в українських родинах, вступаючи в доросле життя, починає спілкуватися російською через панування в Україні російськомовного інформаційного продукту (в теле- та радіопросторі, у ЗМІ, на ринку періодики, освітніх послуг, а найбільшою мірою – в інформаційно-комп'ютерній мережі та Інтернеті). Забезпечити мовну стійкість особистості може розвинена культура, що має глибокі корені національної традиції і водночас відкрита для світового прогресу.

Отже, білінгвізм – це досить поширене мовне явище, яке спостерігалось в різні часи в різних народів світу. Білінгвізм виникає там, де наявні тісні соціально-економічні зв'язки і співіснують представники різних етнічних груп, які розмовляють різними мовами. Явище білінгвізму притаманне і українському суспільству, тому в сучасних умовах розвитку однією з найголовніших засад повноцінного функціонування української мови має стати забезпечення мовної стійкості й стабільності молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк Т. І. До питання про мовну стійкість в Україні // *Магістеріум*. – Вип. 43: Мовознавчі студії. – 2011. – С. 17-20.
2. Єрмоленко С. Я. Соціальна престижність української мови в сучасному комунікативно-інформаційному світі / С. Я Єрмоленко // *Українознавство*. – 2005. – № 4. – С. 13–35.
3. Залізник Г. Мовний конфлікт у столиці в оцінках фахівців // *Мовний конфлікт і гармонізація суспільства (Матеріали наукової конференції)*. – К., 2002. – С. 107.
4. Запрудський С.І. Мовна політика в Білорусії в 1990-ті роки // *Arche*. – 2002. – Ч. 1. – С. 109.
5. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. – Львів, 2001. – С. 24.
6. Ткаченко О. Б. До проблеми мовної стійкості (питання внутрішніх перешкод) // *Мовознавство*. – 1991. – № 2. – С. 14-18.
7. Ткаченко О.Б. Проблема мовної стійкості та її джерел // *«Мовознавство»*, 1990, №4. – С. 14-18.
8. Дуда Н.М. Білінгвізм як фактор формування мовної особистості [Електронний ресурс]: м-ли ІХ Міжнарод. наук.-практ. конф. – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06dnmfmo.php>
9. Українська правда (Заснована Георгієм Гонгадзе у 2000 році): [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/02/23/7015948/>